

A PÉCSI DISPUTA EMLÉKE

- 1993. augusztus 1. -

Amíg Pécsen a másfél évszázados magyarpusztító török uralom emlékét számos emlék őrzi (Gázi Kaszim dzsámija, Jakovili Hasszán dzsámija a minarettel, Idrisz baba türbéje, Memi pasa fürdője, stb.), addig mind ez ideig semmi nem emlékeztetett arra, hogy a török hódoltság idején elsősorban a város többségét alkotó antitrinitárius lakosság volt a magyar lét őrájja, nyelvének ápolója. Végre most, a török uralom idején a keresztény felekezetek által egyedül használni engedélyezett, a város falain kívüli Mindenszentek temploma falán négy évszázad után márvány emléktábla hirdeti: e templom falai között folyt le a Válaszúti György antitrinitárius prédikátor szervezte hitvita, melyet a történelem és a magyar irodalomtörténet „Pécsi Disputa” néven ismer, s amelynek anyagát ízes magyar nyelven Válaszúti György őrtárhette meg, és e tetteivel egyik legértékesebb irodalmi emlékünkk megalkotójává vált.

Talán nem eléggé ismert, hogy az erdélyi fejedelemség területén a Báthoriak idején az unitárius egyházat alapító Dávid Ferenc 1579-ben bekövetkezett mártírhalála után a magyar reformáció a lelkiismereti szabadságot, az egyházak közötti toleranciát hirdető egyház hívei egyre fokozódó megpróbáltatásoknak voltak kitéve, a török hódoltsági területen, Baranyában és Pécs városában – amint Dán Róbert a Bogáti Fazakas Miklósról írt tanulmányában írja – az akkor még antitrinitáriusnak nevezett felekezetek jelentős szellemi központja alakult ki, mely Jászberényi György vezeté-

sével, és a később a nagyharsányi hitvita végeredményeként kivégzett Alvinczi György tudományszervező közreműködésével olyan jelentős iskolát is tartott fenn, ahová más keresztény felekezetek hívei is szívesen járták gyermekeiket.

Válaszúti György tíz évvel Dávid Ferenc halála után Pécsen szervezte meg Skarica Máté nagyvárú ráckevei református prédikátor vendégül látásával a hitvitát, mely emelkedett szellemével, toleráns magatartásával messze kiemelkedett a kor jellegzetes hitvitái közül, és hosszú időkre példát mutatott. E pécsi unitárius szellemi központban működött közel két éven át Bogáti Fazakas Miklós zsolnári unitárius lelkes is, s részben az itteni rendkívül termékeny működése alapján írja róla Nemeskürty István az irodalomtörténetében, hogy ő volt a Balassi Bálintot megelőző idők legnagyobb magyar lírikus költője.

A „Pécsi Disputa” létrejötte körülményeinek, a Magyar Tudományos Akadémia által nemrégben kiadott hitvita anyagának, tartalmának és nyelvi sajátosságainak ismertetése messze meghaladná az emléktábla avatásán ismertető e rövid megemlékezés kereteit, éppen úgy, mint a pécsi és a baranyai unitáriusok későbbi sorsáról szóló annyira várt tanulmány megírása és közzététele is. Sajnos szomorú tény, hogy az antitrinitáriusok, az unitáriusok jelentős hazánk délnyugati részén talán a szélesebb népi gyökerek hiánya folytán, majd főleg a török uralom megszűnését követően a

magyar reformáció eredményei ellen egyre türelmetlenebb ellenreformáció hatásának következtében a pécsi és baranyai unitárius sorsa megpecsételődött, és Radanay Mátyás Ignác római katolikus püspök működése idején, 1687 és 1703 között az antitrinitárius unitáriusokat tüzzel-vassal átítésre kényszerítették, imaházait végleg felszámolták és emléktüket is kiirtották. Még a közelmúltban is jelen volt olyan előadás, ahol Radanay püspök legfőbb érdemeit említték, hogy keménykezű működésével sikerült elérnie az unitáriusok, az „eretnek szekta” végleges felszámolását az ország eme területén.

Történelmünk és egyházunk múltjának megbecsülését jelenti, hogy a pécsi Városszépítő és Városvédő Egyesület kezdeményezésére és a pécsi szóróanyaggyártókörtségünk megbecsült közreműködésével sikerült marandó emléket állítani a „Pécsi Disputa” színhelyűl szolgáló, most római katolikus templom külső homlokzatán, mindenki által olvasható, elérhető módon.

Az emléktábla szövegének méltó megfogalmazásához az Egyesület kikérte a szóróanyagunk véleményét, és a római katolikus püspöki hivatalban megtartott értekezleten az érdekeltek egyházak vezetői, valamint a különböző hivatalos szervek képviselői kisebb kiegészítésekkel teljes egyetértésben elfogadták az általam javasolt szöveget, mely Válaszúti György szerepét megfelelően hangsúlyozta az eredetileg elképzelt, de az unitárius egyháznak a „Pécsi Disputa” létrejöttével kapcsolatos érdemét mellőző szöveggel szemben.

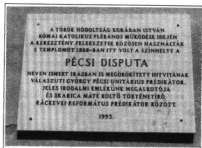
Az emléktábla katolikus templom falán való elhelyezéséhez természetesen alapvetően szükség volt a püspöki engedély megadására. Hálival gondolunk Mayer Mihály megyéspüspök emelkedett szellemű állásfoglalására, mellyel az unitárius múltat őrző emléktábla elhelyezéséhez nem csupán hozzájárult, hanem személyesen is részt vett meleg hangú beszéddel az emléktábla avatásán.

A felavatott emléktábla szövege a beszámolókat illusztráló fényképen olvasható.

A Városvédő és Városszépítő Egyesület az emléktábla avatásának időpontját messzemenő figyelemmel 1993. augusztus 1. napjára tűzte ki, amikor magyarországi konferenciájuk alkalmával lehetőség nyílt arra, hogy az egyházunk szervezésében az „International Religious Fellowship” vendégei résztvehessenek, s így az emléktábla megkoszorúzásával az nemzetközi jellegét is nyerjen.

Szinte az utolsó napokban, adminisztratív engedélyezési okokból, úgy volt, hogy az emléktábla elhelyezése és így annak felavatása elmarad, de nem kis nehézségek árán sikerült az akadályokat éppen szóróanyagunkkal elhárítania, s így az avatás az eredeti időpontban, pécsi híveink és a nagyszámú érdeklődő részvételével méltó keretek között megtörténhetett, és megvalósult az unitárius jelenlétet megörökítő emléktábla felavatása.

Az emléktáblát az érdekeltektől részéről Mayer Mihály pécsi megyéspüspök, Dr. Kovács Lajos kolozsvári unitárius püspök és Dr. Nagy Tibor református püspökhezelyettes avatták fel beszédeikkel, majd a Pécsi Városvédő és Városszépítő Egyesület részéről Dr. Marton István elnök és Dr. Vargha Dezső, a helytörténeti szakosztály vezetője méltatták az 1588-as esemény jelentőségét. Az avatási ünnepség vendége volt egyházunk képviselőiben ifj. Bartók Béla főgondnokunk és ifj. Bencze Márton egyházi titkár, továbbá Dr. Bigner Miklós köztársasági megbízott, a pécsi önkormányzat képviselőitében pedig Dr. Farkas Károly

jegyző. A nyolctagú kolozsvári küldöttség sorában Dr. Erdő János püspök helyettesét, Dr. Szabó Árpádot, a Protestáns Teológiai Intézet rektorát, Szabó Zoltánt, az egyházi központi titkárt és nejét, valamint Farkas Dénes lelkes-főfelváltó údvözlőhittelt.

Az avatási ünnepség színvonalát jelentősen fokozta a pécsi Székességi Gyűlés Bárdos Lajos kórusának közreműködése Pécsi Rita vezetése alatt.

Az avatási ünnepségről az esti adásban a Televízió és a rádió is megemlékezett.

Az emléktáblát Keresztes Béla tervezte és Kassai József kőfaragó mester kivitelezte.

Az avatást követően a Városháza közgyűlési termében nyilvános emlékülésre került sor. Előadói Dr. Benda Kálmán akadémikus, Dr. Erdő János kolozsvári unitárius főjegyző püspök helyettes, Szász János szóróanyaggyártó és Dr. Szita László főlevéltáros voltak. Nagy örömről szolgálta, ha az előadott történelmi tanulmányok, – esetleg a „Pécsi Disputa” alapjául szolgáló teológiai problémáink és irodalmi jelentőségének tudományos feldolgozásával egyházunk kiadványaként könyv alakban is megjelennek.

Az emlékülést a vendégek meleg hangulatú fogadása követte, melynek szponzorálójá a Fordan cég volt. A fogadáson Dr. Kovács Lajos püspök mondott meleg hangú köszönetet küldöttségük szíves fogadtatásáért, a Városvédő és Városszépítő Egyesület kezdeményezéséért, megköszönve a pécsi önkormányzatnak, hogy fedezte a küldöttség szállodai költségét.

A pécsi unitáriusgyűlés különös köszönetet illeti meg Dr. Vargha Dezsőt, az Egyesület helytörténeti szakosztályának vezetőjét, aki fáradhatatlan szervezője volt az egyházunk számára nagy jelentőségű emléktábla megvalósításának.

Hálátlanok lennénk, ha unitárius híveink sorából ki nem emelnék Bandi András fiatal hívünk munkásságát, aki lelkes és fáradhatatlan segítőt volt a külföldi vendégcsoport elszállásolásával és ellátásával felmerült feladatok megoldásában, és az emléktábla megvalósításával kapcsolatban felmerült váratlan nehézségek elhárításában.

Beszámolóm azzal végzem: hála adok Istennek, hogy a pécsi szóróanyaggyártókörtségben sok évtizedes tevékenységem megkoronázásaként akkor, amikor előrehaladott koromra tekintettel az egyik tevékenységétől visszavonulni készülök, tevékeny részese lehettem annak, hogy pécsi unitárius múltunk emléke méltó módon megörökíttessék.

Dr. Veres Gyula